

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.  
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.  
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.  
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.



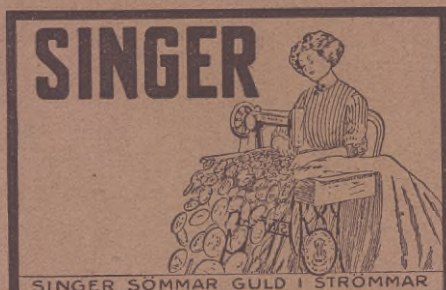
# HERTHA

TIDSKRIFT FÖR DEN SVENSKA  
KVINNORÖRELSEN  
UTGIVEN AV FREDRIKA-BREMER-FÖRBUNDET  
❧ REDAKTÖR: ELLEN KLEMAN ❧



ÅRGÅNG 2  
HÄFTE 15  
1915

Ledig annonsplats!



Världsberömda symaskiner

**B**ILDADE damer och herrar er-  
hålla mycket god hel- och mål-  
tidsinackordering. Även extra mat-  
gäster mottages. Möbl. o. omöbl.  
rum för längre eller kortare tid.  
Obs.! Gott bord. Piano.

**Eriksonska Pensionatet**

Drottninggat. 83, 2 tr.



A.-B. Nordiska Kompaniet.

Textilafdelningen Thyra Grafström, Stockholm.

Permanent utställning av färdiga och påbörjade arbe-  
ten samt material. Råd vid inredning av våningar m. m.

Undervisning

i Italiensk spets- och annan konstsöm.

Ständigt på lager därtill hörande material:

Svensk, Fransk och Bömisk Spetstråd. Rikhaltigt urval av Spetsmönster.

Ledig annonsplats!

# HERTHA

ÅRGÅNG II

1 OKT. 1915

HÄFTE 15

## Medicinalstyrelsen och reglementeringsfrågan.

För de flesta tänkande och kännande kvinnor torde medvetandet om tillvaron av den s. k. reglementeringen av prostitutionen verka som en tagg i hjärtat. Denna känsla lindras ej därutav att reglementeringen på grund av sanitära skäl förklarats nödvändig. Man kan icke fria sig från en känsla av missmod över att den sanitära synpunkten just beträffande denna fråga, som i så eminent grad berör ett stort antal kvinnors väl och ve, tillåtits att undantränga alla andra. Något liknande är, så vitt jag vet, icke fallet på övriga områden, och säkerligen skulle det förefalla absurt, om så vore. Även om hälsans bevarande för den enskilde och för samhället är av största vikt, så får detta krav ej undantränga alla andra. En person, som hungrar och törstar, behöver givetvis mat och kläder för att kunna skydda sig från sjukdom, men han har därför icke rätt att beröva sin nästa hans förnödenheter. Men reglementeringen medför direkt eller indirekt att många kvinnor berövas hälsa, frihet och social ställning m. m. för att andra samhällsmedlemmar skola bevara sin hälsa. Jag medger, att min jämförelse

är haltande, men jag tror dock, att den i viss mån bidrar till att klargöra vad jag menar. Mången torde nog invända, att de kvinnor det är frågan om även utan tillvaron av reglementeringen äro dömda till undergång. Den som haft tillfälle att iakttaga räddningsarbetet på närmare håll vet emellertid alltför väl, att det icke är tomt prat när man påstår, att reglementeringen väsentligen bidrar till att införa och kvarhålla de prostituerade i deras elände.

Att trots reglementeringens länge insedda underhaltighet i etiskt och socialt avseende de sanitära synpunkterna så länge varit oantastade torde dels bero på att männen i sin egenskap av allena bestämmande lagstiftare icke varit tillräckligt känsliga för en orättvisa, som ensamt träffat kvinnokönet, och dels därpå, att prostitutionens följder, de smittosamma könssjukdomarna, otvivelaktigt utgöra en mycket skrämmande samhällsfara. Man har haft den känslan, att i striden mot desamma snart sagt vilket medel som hälst vore tillåtet, blott någonting kunde vinnas. Att särskilt läkarna ansett sig tvungna att i det längsta hålla på det medel till dessas

bekämpande, vilket de trott sig äga i reglementeringen, är helt naturligt, då de under sin verksamhet mer än andra måst bli vittnen till deras härjningar. Om och om igen ha de nödgats åse, huru dessa sjukdomar undergrävt enskildas hälsa och arbetskraft, trängt in i familjerna, där de ej sällan medfört att ofödda dödats i moderlivet, att barn kommit till världen i fysiskt och psykiskt hänseende undermåliga m. m. d., och de ha därför mer än andra känt ansvaret tungt. Mot läkarnas auktoritet har länge ingen vågat uppresa sig. Men därför ha också alla invändningar mot prostitutionens reglementering länge studsats tillbaka mot den fasta mur av sanitära skäl, som hygienens målsmän rest.

Att en förändring i sättet att betrakta reglementeringens nödvändighet småningom arbetat sig fram beror också till stor del på att nämnda mur ej längre står så fast som förr utan visat en betänklig benägenhet att vackla. Att detta blivit möjligt har sin förklaring dels i framsteg av den medicinska vetenskapen själv, dels däri, att för saken intresserade personer studerat frågan, ej isolerad utan i samband med andra företeelser inom samhällslivet, och därvid uppdagat en hel del förhållanden, som göra reglementeringens sanitära nytta illusorisk. I vårt land var den utredning i saken, som i december 1910 efter ett 7-årigt arbete lämnades av den s. k. reglementeringskommittén, i detta hänseende epokgörande. Jag går ej närmare in härpå, då väl denna tidskrifts läsare i allmänhet äro inne i saken och då jag i december 1912 i Dagny yttrat

mig därom i en artikel, vari jag redogjorde för det beslut, som den 12 november 1912 efter en långvarig diskussion fattades av Svenska läkaresällskapet med anledning av att det genom en remiss från Kungl. medicinalstyrelsen blivit anmodat att uttala sig beträffande reglementeringskommitténs utredning och lagförslag. Som bekant framgick av detta beslut, att sällskapet trots alla de bevis för reglementeringens ineffektivitet, som av kommittén lämnats, stod kvar på sin forna ståndpunkt, ja t. o. m. önskede att med hjälp av en särskild lagparagraf få till stånd ett fullt lagligt stöd för rätten att utföra sanitär besiktning. Om man förut kunnat förklara sällskapets hållning med dess känsla av ansvar i striden mot de smittosamma könssjukdomarna, syntes den emellertid nu efter kommitténs utredning föga begriplig och väckte följaktligen misstämning inom vida kretsar av allmänheten och hos många inom dess egen minoritet. Jag påminner om att professor Johansson avgav en skriftlig reservation mot beslutet och att till denna 43 av sällskapets medlemmar anslöto sig. Å andra sidan må nämnas, att även Stockholms hälsovårdsnämnd yttrat sig för reglementeringens bibehållande.

Sedan denna fråga avgjordes i sällskapet, har reglementeringsfrågan ej mycket låtit tala om sig, och mången har väl tänkt sig, att inga reformer vore att vänta, då läkarna tydligen i allmänhet stodo på den gamla ståndpunkten. Som en glad överraskning kom därför för några dagar sedan underrättelsen om att Kungl. medicinalstyrelsen avgivit ett utlåtande angående reglementerings-

kommitténs betänkande, vari den uttalat en helt annan uppfattning än sällskapet, ja, t. o. m. i allt väsentligt anslutit sig till de två reservanternas mot kommitténs beslut, professor Johansson och direktör Westerberg. Dessa voro som bekant de enda, som kommo sig för att draga ut konsekvenserna av den uppfattning rörande reglementeringens ineffektivitet, till vilken kommitténs medlemmar dock alla anslutit sig och som de vunnit genom sina grundliga studier i frågan. Jag tillåter mig härmed att ur styrelsens utlåtande citera följande:

Att upprätthållandet av den s. k. reglementeringen inför nutidens åskådning icke kan försvaras ligger, enligt styrelsens uppfattning, i så öppen dag, att närmare motivering härför, än kommittén förebragt, icke torde vara nödig. Det är nämligen uppenbart, att en företeelse av så invecklad natur, som prostitutionen, till följd av dess sammanhang med det mänskliga drift- och känslolivet liksom med det individuella förvärvsbegärets primitivaste yttringar icke kan, även om den bästa vilja förefinnes, på tillfredsställande sätt regleras genom de organ, som hava den allmänna ordningens övervakande i övrigt till sin uppgift.

I huru hög grad illusorisk tilltron till reglementeringens och den preventiva besiktningens betydelse för hämmandet av de smittsamma könssjukdomarnas spridning är och varit, framgår likaledes av kommitténs grundliga och metodiska utredning. Om ock genom senare vunna framsteg i avseende på diagnosen och behandlingen av de smittsamma könssjukdomarne bättre medel (t. ex. Wassermanns reaktion, salvarsan, gonokockserum) satts i läkarnes händer för kampen mot dessa sjukdomar och även under förutsättning att alla vetenskapliga hjälpmedel för framtiden

tagas i anspråk vid behandlingen] av dessa sjukdomar, befarar styrelsen ändock, att resultatet av reglementeringen därav icke skall i avsevärd grad förbättras.

De positiva hållpunkterna för könssjukdomarnas bekämpande, som kommitténs utredning kvarlämnar sedan materialet kritiskt och vetenskapligt behandlats, äro icke synnerligen imponerande. Man skulle snarare kunna påstå, att kommitténs mångåriga arbete i stort sett fört densamma till ett på det hela taget negativt resultat, i det kommittén, när konsekvenserna av dess undersökningar fullt utdragas, i själva verket visat, att de åtgärder mot dessa sjukdomar, vilka vi hittills vant oss att anse som betryggande, icke blott äro ineffektiva, utan i viss mån rent av ägnade att befordra uppkomsten av de faror man med reglementeringen velat förhindra.

Enligt styrelsens mening borde kommittén, i stället för att, såsom i dess författningsförslag delvis synes hava skett, kompromissa mellan det logiska resultatet av sina undersökningar och rädslan för att helt övergiva ett föråldrat system, hava tagit steget fullt ut och — liksom reservanternas inom densamma gjort — även i sitt författningsförslag givit uttryck åt den uppfattningen, att reglementeringen, på vad sätt den än anordnas, är en institution av tvivelaktigt värde.

Så har emellertid kommittén icke gått till väga. Sedan kommitterade under sitt utredningsarbete fullständigt tagit avstånd från reglementeringssystemet, hava de i sitt förslag hemställt om en tvångslagstiftning, som i sin tillämpning icke skulle bliva något annat än en ny form av reglementering, befriad från vissa av det nuvarande förfarandets mest i ögonen fallande anstöttheter, men bibehållande alla de moment, som konstituera ett verkligt reglementeringssystem, och säkerligen i sanitärt av-

seende lika otillfredsställande som varje annat sådant. Den kritik kommittén ägnat vår hittillsvarande reglementering kan i sina huvuddrag tillämpas jämväl på kommitterades eget förslag i de delar detsamma innefattar sanitär tvångslagstiftning och bestraffning av s. k. helyrkesprostitution. Medicinalstyrelsen kan icke finna annat, än att de invändningar, som av reservanterna gjorts emot kommittémajoritetens förslag i dessa hänseenden, äro fullt bindande. Under åberopande av dessa invändningar vill styrelsen för egen del endast tillägga följande.

Villigt erkännande, att kommittémajoriteten med den utgångspunkt, som varit för densamma bestämmande, lyckats att på ett synnerligen uppslagsrikt och väl genomfört sätt utarbeta sitt system för smittkällornas tvångsbehandling, nödgas styrelsen likväl, då de principiella skiljaktigheterna mellan kommittémajoriteten och styrelsen icke låta sig förenas, avstyrka antagandet av majoritetens förslag i denna del.

De fyra huvudpunkter kommittén uppställt såsom sammanfattningen av abolitionisternas fordringar på en lagstiftning av denna art äro, enligt styrelsens mening, fullt riktiga, och kunde profylaktiska åtgärder utfinnas, som verkligen låte förena sig med de av kommittén angivna grundsatserna, borde de helt visst med tillfredsställelse godtagas.

De av kommittén anvisade utvägarna äro emellertid, såvitt styrelsen kan finna, av den art, att de strida mot samtliga de principer, som, enligt kommittén, skulle vara för denna lagstiftning normerande.

Styrelsen vill som sin uppfattning framhålla, att det av kommittén föreslagna tvångsförfarandet med all sannolikhet kommer att, i stället för att befordra, i viss mån försvåra bekämpandet av de smittsamma könssjukdomarna. Redan den omständigheten, att detta förfarande i fråga om de prostituerade

uteslutande tager sikte på "helyrkesprostitutionen", d. v. s. den enligt kommitténs egen åsikt som smittspridare jämförelsevis oskadligare, under det att den övriga prostitutionen, hvilken i sanitärt hänseende konstaterats som den obetingat farligaste, lämnas åsido, är, enligt styrelsens mening, ett så pass stort felgrepp, att hela systemet på grund härav måste anses ohållbart.

Vidare nödgas styrelsen påpeka, att den förkladda reglementering, som kommittén sätter i stället för vår hittillsvarande, lika mycket som denna senare är ägnad att ingiva en falsk trygghet mot otuktens sanitära faror och att avskräcka vissa individer från att frivilligt söka läkarvård för smittsamma könssjukdomar. I praktiken bleve det nämligen, om kommittémajoritetens förslag lagfästes, säkerligen så, att allmänheten icke förmådde uppfatta de mera formella än verkliga skiljaktigheterna mellan den nya och den gamla reglementeringen, utan komme att fortfarande i samma grad som hittills omfatta systemet med ett förtroende, som för visso mången gång skulle visa sig i hög grad ödesdigert.

Huruvida ett genomförande av kommitténs förslag skulle vara ägnat att uppfylla de av kommittén i punkterna 2 och 3 angivna (av abolitionisterna uppställda) fordringarna på en lagstiftning å ifrågavarande område, nämligen att denna skall i moraliskt hänseende anses tillfredsställande samt medföra likhet inför lagen för alla samhällsklasser och dessutom innebära minsta möjliga administrativa godtycke, torde vara synnerligen tveklaktigt. I detta sammanhang vill styrelsen fästa uppmärksamheten på ett uttalande, som gjordes vid frågans behandling i Svenska läkaresällskapet. Det påpekades då, att kommittén stämplat prostitutionen, när den utövades helyrkesmässigt, såsom ett brott, men ansåg densamma, när den bedrevs som binäring, tillåten. Är

detta omdöme riktigt, vilket styrelsen förmenar, lärer man icke kunna undgå att lägga märke till den påfallande avvikelse från sina uttalade grundsatser kommittén i dessa stycken råkat ut för.

Reservanterna yttra på tal om dessa spörsmål: "Ur synpunkten att förskona samhället från sedlighetspolisens godtycke är uppenbarligen den nuvarande reglementeringen att föredraga framför kommitténs förslag". Medicinalstyrelsen måste erkänna att reservanternas farhågor i detta hänseende synas hava mycken fog för sig. Det lär nämligen, såsom från flera håll påpekats, icke kunna undgå att, även med kommitténs plan såsom grund för förfarandet, polisen icke desto mindre måste i flertalet fall anlitas för utredningens verkställande och för övervakningen av de under uppsikt stående individerna.

På tal om kommitténs nu berörda programpunkter vill styrelsen slutligen ifrågasätta, huruvida det i kommitténs sista (4) punkt rörande riktlinjerna för lagstiftningen på detta område uppställda önskemålet, nämligen "att den" (lagstiftningen) "icke gör onödiga inskränkningar i den personliga friheten, icke leder till spionier, trakasserier eller utpressningar, samt att den icke medför allt för stor administrativ apparat eller allt för stora kostnader", verkligen kan anses tillgodosett genom det av kommittén föreslagna systemet. Enligt styrelsens uppfattning är detta ingalunda fallet och tillåter sig styrelsen att som stöd för denna sin mening hänvisa till åtskilliga av de tungt vägande anmärkningar, som återfinnas i ovan lämnade redogörelse för över förslaget avgivna yttranden.

På grund av vad sålunda anförts kan styrelsen för sin del icke förorda kommitténs förslag till lag angående åtgärder mot utbredning av smittsamma könssjukdomar.

I fråga om den av kommitterade föreslagna kriminaliseringen av helyrkes-

prostitutionen vill styrelsen särskilt framhålla, att denna fråga svårligen torde kunna upptagas till prövning annat än i samband med det förslag till ändrade bestämmelser om behandling av lösdrivare, som i sinom tid lärer bliva avlämnat av den av Eders Kungl. Maj:t den 21 juni 1907 för detta ändamål tillsatta kommittén. Frånsett detta synes kommitterades förslag i förevarande avseende synnerligen otillfredsställande ur såväl principiell som praktisk synpunkt. Den av kommitterade uppdragna skarpa gränsen mellan "helyrkesprostituerade" och enbart "yrkesprostituerade" torde vara tämligen artificiell och sakna motsvarighet i de verkliga förhållandena. Den av kommitterade föreslagna lösdriivarbehandlingen av de prostituerade är icke ens befriad från den anstötighet, som vidlåder det nuvarande förfarandet, nämligen att de prostituerade dömas till tvångsarbete formellt för en sak, men i verkligheten för något helt annat. De av kommitterade föreslagna åtgärderna kunna, såsom överståthållarämbetet i sitt yttrande framhållit, befaras öka antalet av dem, vilka utöva yrkesmässig skörlevnad såsom binäring. Då slutligen, såsom reservanterna framhållit, tvångsarbetet visat sig oförmöget till korrektiv inverkan på de prostituerade, torde man med visshet kunna förutse, att den av kommitterade föreslagna tillämpningen av lösdriivarlagen icke i någon mån skall medföra annat resultat än nämnda lags nuvarande tillämpning, nämligen att hålla de prostituerade i ett tillstånd av rättslöshet, som saknar motstycke inom övriga områden av samhället.

På dessa grunder biträder medicinalstyrelsen reservanternas uppfattning om olämpligheten av att kriminalisera prostitutionen såsom sådan och anser det förkastligt att tillämpa lösdriivarlagen å de prostituerade i andra fall, än där de gjort sig skyldiga till vagabondering eller annat lösdriveri i egentlig mening.



Kommitténs förslag till åtgärder mot s. k. smittkällor synes medicinalstyrelsen likaledes olämpligt, såsom varande invecklat, inhumant och opraktiskt. Man kan med skäl befara, att, såsom reservanterna framhållit, systemet skall komma att i tillämpningen vålla onödiga trakasserier, under det att de individer, man egentligen vill åt, hava alla utsikter att komma undan. Dessutom kan man riskera att på detta sätt stöta bort den frivilliga medverkan från patienternas sida, som är i hög grad eftersträfvansvärd.

Såsom av ovanstående framgår avsluter sig medicinalstyrelsen i huvudsak till den ståndpunkt, som intagits av reservanterna inom kommittén, och biträder i allt väsentligt de av dem framställda förslagen. Emellertid vill styrelsen såsom en allmän anmärkning mot dessa förslag framhålla, att de icke synas taga tillbörlig hänsyn till de möjligheter, som finnas att utan extrema tvångsåtgärder uppsåra och oskadliggöra smittkällorna, samt att de väl mycket inriktats på storstädernas förhållanden, med förbiseende av de åtgärder, som kunna vara ägnade att minska de smittsamma könssjukdomarnas förekomst inom övriga delar av landet. Härjämte anser styrelsen, att reservanternas förslag skulle avsevärt förbättras, om detsamma kompletterades med bestämmelser, som gjorde det möjligt att i fall av smittspridning i större skala ingripa straffrättsligt utan att för sådant ingripande vara beroende av målsägares angivelse. I enlighet med denna sin uppfattning har styrelsen ansett sig böra till komplettering av reservanternas förslag hemställa om ändrad lydelse av §§ 10 och 11 i den av reservanterna föreslagna lagen angående åtgärder mot utbredning av smittsamma könssjukdomar ävensom framlägga förslag till straffbestämmelse mot spridande av venerisk smitta under allmänfarliga former. Därest reservanternas förslag full

ständigas genom bestämmelser av nu angiven art, torde detsamma enligt styrelsens förmenande uppnå all den effektivitet i fråga om bekämpande av de smittsamma könssjukdomarna, som det överhuvud taget under nuvarande förhållanden är möjligt att åstadkomma.

Efter denna ingress följer lagförslaget, som i allt väsentligt överensstämmer med de två reservanternas. Som i inledningen är antytt, kompletteras det med bestämmelser, som gå ut på att göra det möjligt att uppsåra och oskadliggöra smittkällor. Professor Johansson uppträdde i sin reservation emot ett dylikt uppsårande, enär han ansåg, dels att man skulle anträffa så få och dels att man lätt komme att få in helt oskyldiga individer, som ej hade med smittoöverföringen att göra. Själv har jag ingen egen erfarenhet i frågan att stödja min uppfattning på. Av diskussionen i Läkarsällskapet tycktes emellertid framgå, att ett dylikt uppsårande till en viss grad vore möjligt utan olägenheter av nämnda art samt att det i sanitärt hänseende kunde tänkas medföra en viss nytta. Det förefaller mig därför, som om man icke utan vidare borde ställa sig avvisande däremot.

Styrelsen framhåller vidare i ett annat tillägg "önskvärdheten av att erhålla möjlighet för ett straffrättsligt ingripande utan vederbörande målsägares medverkan i sådana fall, då det föreligger en spridning av venerisk smitta, som kan betecknas som samhällsfarlig. En anordning, som tillåte ett sådant ingripande, torde enligt styrelsens förmenande icke vara omöjligt att åstad-

komma.“ Styrelsen yrkar därför på rätt att ställa under åtal brott av denna art, d. v. s. fall, då någon, som lider av smittosam könssjukdom, med vetskap eller misstanke därom inlåter sig i lösa och tillfälliga könsförbindelser, och föreslår till införande en straffbestämmelse för handlingar av denna art, och vidare, att denna bestämmelse ej bör intagas i 14 kap. strafflagen utan hellre i 18 kap. Samtidigt anser styrelsen, att de av de kommitterade föreslagna nya stadgandena rörande överförande av venerisk smitta betraktat som ett brott mot en annans kroppsliga integritet i strafflagen 14: 21 ävenledes böra införas.

Styrelsen har förutsett, att detta förslag skulle framkalla invändningar, och därför på förhand sökt försvara sig mot ett par nära till hands liggande sådana. Först gäller det frågan om åstadkommande av bevisning, vilket styrelsen anser kunna ske lätt och utan framdragande av vittnen i ömtålig ställning. Vidare förklarar styrelsen gent emot den möjliga farhågan, att förslaget genom brottets förläggande under allmänt åtal skulle öppna en möjlighet för återinförande av poliskontroll och godtycklighetsvälde över de prostituerade, att "polismyndigheters och åklagares ställning enligt det ovan framställda förslaget skulle bli väsentligt skild från samma myndigheters ställning vid tillämpning av lösdrivarlagen. Vid obefogat åtal för brott mot den ifrågasatta straffbestämmelsen löper åklagaren samma risk för rekonventionstalan, åläggande att betala rättegångskostnaderna m. m., som vid varje annat obefogat åtal. Bevisningen i målet prövas av domstol, och

brottets begrepp är i strafflagen fullt bestämt. Detta synes styrelsen innebära tillfredsställande garanti i nu ifrågavarande avseende.“

Mot styrelsens utlåtande har medicinalrådet Sederholm anmält reservation, och i allt väsentligt ha med honom instämt tvenne av de övriga medicinalråden. Sederholm säger sig i huvudsak godkänna kommitterades förslag till lag angående åtgärder mot utbredning av smittosamma könssjukdomar. Dock uppträder han glädjande nog emot lösdrivarlagens tillämpning å vissa personer, allenast därför att de prostituera sig, samt mot uppdelningen av prostitution i helyrkesprostitution och övrig prostitution, som bekant två av de svagaste punkterna i nämnda förslag. Däremot yrkar han på att prostitutionen i de större städerna hålles under övervakning. Han erkänner de juridiska, sociala och etiska bristerna hos reglementeringen i dess nuvarande form och tänker sig möjligheten av att undgå dessa genom att förvandla den från en polisåtgärd till en rent sanitär åtgärd. Polisen skulle således ej behöva inblandas annat än där hälsovårdsmyndigheten vid tredska behövde anlita polisens bistånd för inställande av viss uppgiven person för undersökning. I förslaget till införande av ändring i strafflagen instämmer reservanten med styrelsen.

För min del fruktar jag, att även den av Sederholm föreslagna formen av reglementering skulle bereda olägenheter liknande dem, som vi så länge kämpat emot. Dock synes mig i hans framställning insikten om att en reform är nödvändig mera tydligt komma till

synes än vad som var fallet med Läkarsällskapets uttalande.

Vi se sålunda, att de medicinska auktoriteterna yttrat sig mycket olika, ja, att ej ens medicinalstyrelsens medlemmar kunnat ena sig om ett och samma beslut. Det blir därför ej lätt för dem, som skola lagstadga i frågan, att veta vilken vikt de skola tillmäta läkarnas uppfattning. Detta innebär å ena sidan en fara, då väl ändå läkarna måste ha ett ord med i laget, när det gäller de smittosamma könssjukdomarnas bekämpande, å andra sidan en

uppenbar fördel, i det att helt säkert ej längre de etiska och sociala synpunkterna som förut skola kunna skjutas helt åsido. För min del tror jag, att om tillbörlig hänsyn tages till dessa synpunkter även samhällets hälsa kommer att vinna, ty som jag redan förut i liknande sammanhang uttalat, är jag övertygad om att åtgärder, som uppenbarligen strida mot rättvisans och humanitetens krav, även om motsatsen till en tid tyckes vara fallet, dock alltid till sist skola visa sig vara av den art, att de ej heller kunna tillgodose fordringarna på en god hygien. ALFHILD TAMM.

## Statens järnvägar vilja spara.

Genom dagspressen har nyligen gått ett meddelande om att statsbaneförvaltningen är betänkt på att nedbringa sina omkostnader genom att sänka kompetensfordringarna och därmed avlöningen för en del befattningar. Närmast har detta förslag väckts av en "Kungl. kommission för undersökning rörande vissa personal- och befodringsförhållanden vid statens järnvägar", som efter slutat uppdrag den 20 december 1913 överlämnade sitt underdåniga betänkande, över vilket järnvägsstyrelsen i sin ordning den 31 maj 1915 avgav underdånigt utlåtande.

Kommissionen har bl. a. haft sig ålagt att undersöka huruvida överkvalificerad arbetskraft användes vid statens järnvägar. Slutresultatet av dessa undersökningar blev ovannämnda förslag, som genom att förorda realskoleexamen så-

som tillräcklig kompetens vill sänka bildningsnivån för en stor del af järnvägens högre, hittills studentutbildade tjänstemän, varförutom de tekniska kompetensfordringarna väsentligen avprutas. Järnvägsstyrelsen, som i vissa delar opponerat sig, har emellertid i fråga om bokhållarna och kontorsskrivarna gått in på kommissionens mening i vad som rör kompetensfordringarna. Angående principen manlig eller kvinnlig arbetskraft ha åsikterna däremot icke obetydligt divergerat.

För närvarande finnas vid statens järnvägar

	manliga	kvinnliga
bokhållare . . . .	34	11
kontorsskrivare	119	183
kontorsbiträden	15	—
S:ma	168	194 = 362.

För bokhållare- och kontorsskrivarebefattningarna fordras realskoleexamen eller avgångsbetyg från 8-klassigt flickläroverk. De giva för kvinnliga bokhållare en begynnelselönen av 2,100 kr., med slutlönen av 2,750 kr., medan de kvinnliga kontorsskrivarna ha lägst 1,480, högst 2,200 kr. De äro nu till största delen ämnade att ersättas med manliga och kvinnliga kontorsbiträdestjänster, med folkskolebildning såsom kompetensfordran och en avlöning för de manliga av 1,440—2,280 kr., för de kvinnliga av lägst 1,236, högst 1,600 kr. Såsom järnvägsstyrelsen tänkt sig tjänsternas fördelning, skulle de komma att omfatta

	manliga	kvinnliga
bokhållare . . . .	26	—
kontorsskrivare	79	4
kontorsbiträden	122	131
S:ma	227	135 = 362.

De manliga bokhållaretjänsterna minskas således med 8, medan de kvinnliga helt och hållet bortfalla. Av de manliga kontorsskrivarebefattningarna indragas 40, av de kvinnliga 179, som ersättas med endast 131 kvinnliga kontorsbiträdestjänster. 59 av de förut med kvinnor besatta bokhållare- och kontorsskrivarebefattningarna skulle enligt järnvägsstyrelsens förslag nu få manliga innehavare. Här går den väg styrelsen beträtt i alldeles motsatt riktning mot den av kommissionen angivna. Den vill nämligen stipulera att "fortfarande bör tagas i övervägande huruvida icke kvinnlig arbetskraft lämpligen må i ökad utsträckning kunna komma till användning i stället för manlig". Ja, detta styrelsens förslag går t. o. m.

stick i stäv mot dess egna åsikter, sådana de i en underdånig skrivelse manifesterades ännu så sent som år 1911 och nu av kommissionen citeras. Styrelsen förklarade sig nämligen då vid uppkommande vakanser å sina större kontor — kontrollkontoret, statistiska kontoret och milkontoret — ha under en följd av år tillsatt de lediga tjänsterna av högre grad med kvinnliga tjänstemän samt sedan länge beaktat det lämpliga i att utbyta manlig arbetskraft mot kvinnlig och ämnade allt framgent i den mån förhållandena så medgäve fortgå på den inslagna vägen.

Och nu är det just statistiska kontoret och kontrollkontoret, som skulle få den största kontingenten kvinnliga tjänstemän utbyta mot manliga, på det förre därför att "det statistiska massarbetet i genomsnitt synes vara väl ansträngande för kvinnan". De senaste fyra åren ha alltså icke endast kommit järnvägsstyrelsen att själv se saken annorlunda än förut. Styrelsens erfarenhet har rent av blivit alldeles motsatt den vid andra, statens såväl som kommunens statistiska verk, där den kvinnliga arbetskraften ända till den dag i dag är blivit allt mera använd och duglig befunnen.

På kontrollkontoret, som nu har 120 kvinnliga kontorsskrivare, skulle den kvinnliga personalen sedermera komma att representeras av endast 82 kontorsbiträden — en minskning till förmån för de manliga tjänstemännen av 38 stycken. Man motiverar den därmed att "erfarenheten visat, att kvinnlig personal på grund av arbetets rent fysiskt betungande art icke är så lämplig".

Särskilt skulle detta bli fallet, sedan efter införande av ett föreslaget nytt expeditionssätt "de mera lätthanterliga godsspecifikationerna komma att ersättas med de tyngre godsjournalerna".

Kontrollkontorets godsjournaler har jag inte sett. Kanske är det därför som det förefaller egendomligt, att det under några förhållanden kan vara praktiskt att i det dagliga arbetet begagna liggare av så kolossala dimensioner, att en kvinna med normala kroppskrafter skulle taga skada av att hantera dem. Dessutom — en kvinnlig kontorsskrivare med examen från 8-klassig flickskola kostar högst 2,200 kr. om året, det manliga kontorsbiträde med av staten betalad folkskoleutbildning, som skulle komma att ersätta henne, betingar ett dyrare pris av 2,280 kr. När det nu är för att undvika misshushållning, som man vill utbyta den högre kompetensen mot en lägre, varför då föreslå 38 tjänster, som med sämre utbildning giva verket en ökad utgift av 3,040 kr. om året?! Ett par extra vaktmästarpojkar, som hjälpa till att bära omkring de tunga böckerna, skulle vara billigare. Det finnes t. o. m. anledning tro, att de kvinnliga kontorskrivarna utan bävan finna sig i att transportera dem själva...

Varken kommissionen eller järnvägsstyrelsen har naturligtvis kunnat föreslå tjänsternas omdaning annat än i mån av de nuvarande befattningshavarnas avgång eller förflyttning. Det har därför beräknats, att förändringen och därmed den årliga besparingen av omkr. 100,000 kr. ej kan vara genomförd förrän om tjugo år. Om de principer, som

dikterat förslaget, är självfallet intet annat än gott att säga. Har det konstaterats, att ett arbete utföres av onödigt högt utbildade och därför onödigt högt betalade krafter, så bör naturligen en förändring ske. Det är sannerligen ej så stor tillgång på något så när goda kontorsplatser för folkskolebildade, att ej nya sådana kunna hälsas med tillfredsställelse av både kvinnor och män. Men det är ej främst på själva principerna utan på deras tillämpning, som goda eller onda följder bero. Och det uttalas i järnvägsstyrelsens utlåtande ett förbehåll, vilket om den lägre kvalificeringens verkliga innebörd framkallar nästan lika stor undran som det föreslagna besparingssystemet i kontrollkontoret. Styrelsen säger sig nämligen förutsätta, att "kommissionens krav på folkskoleexamen såsom minimifordran bör vara så att förstå, att vid rekrytering av blivande kontorsbiträden styrelsen har fria händer att göra sitt urval ur de föreliggande ansökningarna och därvid lämna företräde åt dem, vilka förskaffat sig — utöver eller vid sidan av sin folkskolebildning — mera vidgad teoretisk utbildning i handelsskola eller genomgått några läroverksklasser, förskaffat sig kunskaper i språk m. m., d. v. s. sådana som kunna anses bliva lämpliga för kontorsarbetet. För utförande av visst kvalificerat arbete", säger styrelsen vidare, "som tid efter annan kan krävas av de å kontoren anställda, fordras en viss tankens träning, vilken icke torde förvärras i folkskolan".

Det kan ej nekas att dessa uttalanden såsom ett önskemål peka hän mot

användningen av arbetskraft med betydligt större utbildning, men som under sådana förhållanden skulle bliva underbetalad. Ty det säger ej ett ord om att de som skaffat sig ett högre mått av kunskaper skulle få dessa gottgjorda genom högre lön. Men det säges ganska tydligt ifrån, att dessa befattningar egentligen fordra mera bildning än folkskolan anses kunna giva.

Om en arbetsgivare stipulerar låg

utbildning såsom tillräcklig kompetens för en befattning och bestämmer löner. därefter, då kan det väl ej vara rimligt att denne arbetsgivare utgår från en i förväg tagen rätt att få åtskilligt på köpet för samma betalning. Frågan har ännu ej nått så långt som till riksdagen. Skall dess åsikt om densamma bli att statens värdighet förpliktar?

GERTRUD TÖRNELL.

## Själar och ansikten.

### VII.

#### Charlotte Perkins Gilman.

**D**en anglosachsiska rasens rena, raka ansiktslinje. Benat över hjässan faller det mörka glänsande håret mjukt efter huvudets form samlat till en knut i nacken.

En ledigt lugn gestalt i en svart dräkt.

Hon talar. Leendet lyser över de ljusa allvarliga dragen, blicken är fylld av starkt inre liv.

Det var i Pester Lloyds stora sal i Budapest under rösträttskongressen 1913, och Charlotte Perkins Gilman talade om och till ungdomen. Rummet till trängsel fyllt. Ivriga, heta ansikten, ögonen flammande av sydländsk glöd, höjde sig mot den smärta gestalten på tribunen. Det var Ungerns unga kvinnor med det magyariska blodet brännande i sina ådror, som trängt sig samman därinne för att höra ameri-

kanskans röst. Hög och stilla stod hon själv, och som en klar våg sjönko hennes ord i de lidelsefulla sinnena omkring henne. Hon talade om huru en ny ungdom kan skapa en ny värld.

Utanför glödde sommarmiddagens sol, och Donaustadens lazzaroner sovo var det föll sig bäst på trappstenar och trottoarkanter.

Det var den Charlotte Perkins Gilman jag redan kände. The Home's orädda författarinna, som så oförlikneligt och säkert vågar nagelfara en stagnerad kult; den gnistrande kvicka polemikern, som i *Woman and Economics* lägger fram för världen det graverande facit denna kommer till genom att icke fruktbar göra tillgångar som finnas; den obevekligt sakliga opponenter i *The Man-made World*, som icke kan och icke

I denna serie finnas i årgången för 1914 Rosa Mayreder, Ethel Snowden, Maria Vérone, Anna H. Shaw, Anna Sandström och Ellen Key.

vill acceptera en ensidig världsutveckling; The Forerunner's märkliga redaktör och utgivare, som på sin tidskrift kan låta trycka: "Written, edited, owned and published by Charlotte Perkins Gilman".

Helt densamma med all hennes starka vilja, hennes ljusa hoppfullhet och hennes framåtblickande syn.

\*

"World Rousers" är namnet på en artikel i ett av The Forerunner's sista häften. Själv är hon en av de världens väckare hon där talar om. Aldrig tröttad i sin gärning ropar hon väckarord till mänskorna. I lugn styrka pekar hon på vad de skola vakna till.

Till att skapa om sin värld. Hon konstaterar helt enkelt, att det är vi själva som gjort den — sådan den nu är. Ingen makt över eller utanför oss har därvid varit verksam, endast makten och viljan i oss själva. Således kunna vi göra om den, — sedan vi vaknat och förfärats över hurudan den verkligen är.

Hon är klippfast i sin tro på kraften i oss. Hon kallar den Gud, och den bär henne framåt.

Since God is true —  
 Alive in me, in you,  
 Why don't we do  
 Work noble, high and wide —  
 Worthy of God inside?  
 — — — — —

God is the Power,  
 And we the highest flower  
 Of life before this hour.  
 Now take the Force and go  
 Seeing how we may grow —  
 With God, you know.

Det är en sällsam blandning af praktiskt sunt förstånd och den högsta idea-

litet hos Charlotte Perkins Gilman, som gör henne till den strävande arbetaren, vilken så fast tror att vi kunna bygga oss en ny värld. Den vitt skådande blicken är icke ett ögonblick skum för världens små ting. Hon är lika färdig att med sin blixlikt upplysande och träffande satir slå ned på allt vad som är opraktiskt, ändamålslost eller löjligt i vårt dagliga livs detaljer som att i ljus förtröstan draga upp de stora linjerna för framtiden.

Nya himlar och en ny jord. Mindre är det ej hon tror på. Där inga gjorda gränser stänga mänskorna från varandra. Där inte nation står mot nation, ras mot ras, utan alla tillsammans äro Mänskligheten i Vår värld.

Our World, Our Country, Our Humanity —  
 No one land over all, but "all for one  
 And one for all" in widest comradeship.  
 This gives at last room for the human soul,  
 — — — — —  
 Something to live for, fully satisfied,  
 And facing death with utter unconcern,  
 So that in living, we have served Our World

är det credo hon vågar ropa ut i dessa dagar.

Kanske är det lättare för henne, Amerikas traditionsfria medborgarinna, än för oss andra att se fritt och klart i detta, säkert är, att Charlotte Perkins Gilman nått fram till en universalism, som i sig har frälsning och upprättelse för världen.

Den måste det också framför allt vara, som ger henne den frigjordhetens styrka, som präglar hennes väsen, talar ur hennes fasta klara blick och genomstrålar hennes rena drag.

ELLEN KLEMAN.

## Glimtar utifrån.

“Pioneers! O pioneers!” På långt håll, som utplånar störande bisaker, ser Norra Amerika (som emigranterna kalla det) i år påfallande festligt ut. I väster strålar Frisco med sin världsbasar och i öster lyser land och vatten av alla de tusende sorters färgspel och fyrverkerier, som amerikanska suffragister mäkta uppfinna. Av denna mänskoarts energiska och glada påhittighet har man väl förut mer eller mindre beundrat strödda prov, men nu har den koncentrerat sig och slagit ut i så yppig blom, att man ovillkorligt ger sig fången inför detta leende överdåd, som spirat ur så mycken offerkraft och hög vilja.

Referendum skall i höst avgöra, om New York, New Jersey, Massachusetts och Pennsylvania nu eller — ett annat år komma att pryda sig med den allmänna rösträtt, som de i grotesk motsägelse till Förenta Staternas vittberömda konstitution hittills saknat. Dessa folkrika och liksom lite europeiska stater gälla för suffragisterna mer än hela den vunna västra halvan av kontinenten. Rösträttsrörelsen har det mysteriet i sig, att dess framgång är säker som en naturlag och att likväl dess korade förkämpar måste gå på, som om var dag vore den sista chansen. Så apostoliskt-allvarligt fatta de sitt värv åtminstone i New York etc., och nog ville man väl gärna för skams skull uppleva, att Mrs Chapman Catt får rösträtt. Reverend Anna Shaw annonserar sin förvisning genom sina bägge biler (av vilka den ena nyligen bortauktionerades för skattevägran men återpresentades av beundrare): de bära namnet Eastern Victory.

Särdeles lyckligt infogade man som led i agitationskampanjen Lucy Stones födelsedag, den 13 augusti. Lite varstans i landet firades på ett eller annat vis den stora pionjärens minne, men i New Jersey och Massachusetts försiggingo huvudfestligheterna. På hennes födelsefarm, som ännu bebos av släkten, avtäcktes en minnestavla, och likaså på det hus i staden Orange, från vilket hon år 1858 utsände sin berömda tax protest. Avtäckningsceremonin förrättades på bäge ställena av hen-

nes dotter, Alice Stone Blackwell, vilken som baby hade suttit i moderns knä, när hon skrev sin protest, emedan vaggan hade tagits i mät för skatten. Denna samma dotter redigerar alltså i Boston Lucys 1870 startade veckotidning *The Woman's Journal*. Finns det inte aristokrati bland yankees också?

Alice Stone Blackwell är i sanning välboren. Idel pionjärer i familjen. Hennes far, Henry Blackwell, stred livet igenom vid Lucy Stones sida för de två målen: kvinnornas och neger-slavarnas emancipation, kort sagt för den amerikanska konstitutionens förverkligande, och hans syster Elizabeth bröt under sagolika svårigheter upp dörren för de kvinnliga läkarna.

När Lucy Stone och Henry Blackwell 1855 ingingo äktenskaplig förening, skedde det under en form, som anstod dessa helhjärtade principmänkor: vid vigseln upplästes och undertecknades av kontrahenterna en utförlig protestskrivelse, vari de tillkännagåvo sin vägran att underkasta sig de gällande äktenskapslagarna i den mån de förnedrade den ena parten i förbindelsen. Protesten offentliggjordes av vigselförrättaren, en makarnas själsfrände, trängde till Europa, ända till Sverige och torde ha väckt mycken häpen förargelse. Det hör till saken, att Lucy Stone icke ändrade tillnamn vid sitt giftermål.

Pionjären — det är Amerikas grundläggare och dess idealtyp, redan förverkligad i några sköna och kompletta exemplar men hägrande högre och mäktigare i den sång Amerikas skald, Walt Whitman, lät strömma ut mot kommande århundraden och som det ännu återstår Amerika att upptäcka.

**Notabel resande.** Marie de Czaplicka, en polska, som på uppdrag av universitetet i Oxford har anført en antropologisk expedition till Sibirien, har ankommit till England efter en aderton månaders färd, som lär ha inbragt rikt vetenskapligt stoff. På återvägen besökte hon sitt hem i Varschau och hann därifrån med det sista tåget innan staden bytte förvaltning.

**Framtidens inackordering.** Ett förstklassigt hem för kvinnliga studenter, Viktoria-Studienhaus, invigdes 1 oktober i Berlin-Charlottenburg.



Byggnaden är uppförd av arkitekten Emilie Winkelmann, känd som mästare till "Haus der Frau" på förra årets bokkonstutställning i Leipzig och Lyceumklubbens i höstas invigda hus i Berlin. Nittiosex studentrum, flertalet försedda med balkong, vardags- och sällskapsrum, bibliotek, läshall, mötessal, teater- och skioptikonsal, gymnastiksal och mörkrum samt matsal med täckt kolonnad utanför, där måltiderna serveras vid småbord, må uppräknas

som prov på den komfort här bjudes ett i allmänhet icke lyxvant släkte. För musikstuderande anordnas rum med särskild ljuddämpning.

Den studentikosa hemtrevnad, som lär råda i engelska colleges, bör komma att florera i detta mönstergilla Studienhaus, vilket dessutom till skillnad från de förra icke har karaktären av högre flickpension utan är helt enkelt ett ändamålsenligt pensionat, detta i motsats till inackorderingsställen.

## Moderna tyska författarinnor.

### II.

Isolde Kurz tillhör utan fråga Tysklands bästa skriftställare, ej i förmågan att ställa och lösa psykologiska problem och utgrunda främmande karaktärer, men genom språket och stilen. Hon är icke mycket produktiv och tillhör ej de konstnärer, som med lätthet skaka sina verk ur ärmen eller låta omoget smyga med ut i offentligheten. Hon nöjer sig icke med första bästa tillfällighetsform, utan det, som fantasien inger henne, arbetas igenom med fint formsinne, djup skönhetskunskap och kärleksfullt försjunkande i ämnet, tills det blivit en produkt av högt värde. Och likväl skriver hon mindre med förståndet än med känslan och fantasiens fria skapardrift.

Hon är en självständig, ärlig personlighet, till sin läggning egentligen lyriker. Bland samtidens författarinnor representerar hon framför andra den psykologiska realismen. Hon uppsöker "spökena", de realistiska spökena, mitt på ljusa dagen och kämpar mot dem: diktat sig in i en opierökares rus, en

vansinnigs sjuka tankegång, en samlares lidelse, en konstnärs skaparångest och betraktar den omgivande världen från sina föremåls ståndpunkt. Därvid har hon mången gång uppnått en fulländad sammansmältning mellan romantik och realism, sådan som t. ex. Kerner och Mörike strävade efter.

För att kunna lära känna Isolde Kurz' begåvning måste man först och främst läsa hennes dikter. Ur dem talar en av livsve djupt skakad, men ej förtvivlad kvinnosjäl, som av sina känslors kraft och skönhet bäres upp till den konstnärliga förklaringens svärer och stundom kan kämpa sig till en lätt skeptisk livsironi. Hon kan väl vara bitter och satirisk, men icke pessimistisk. Hennes dikter tala aldrig om förtvivlan eller självmord, utan ständigt om kamp. Att övervinna, resignera är deras lösen.

Romaner har hon ej skrivit men flera samlingar av mindre prosaberättelser. De flesta äro förlagda till Italien och många till renässanstiden; alla ut-

märka sig genom ädel stilisering och klassisk förnälighet. Men även berättelserna från hembygden, t. ex. de mästerliga novellerna "Von dazumal", äro sedda med klart diktaröga och tecknade med säker konstnärshand.

Isolde Kurz är sydtyska från det älskliga Schwaben och redan över sextio år gammal. Hennes far var den berömda diktaren Hermann Kurz. Så tidigt som vid nio års ålder började hon uppteckna psykologiska iakttagelser hos sig själv, och från sitt tolfte år översatte hon för tidskrifter ur fyra levande språk. Först vid mogen ålder framträdde hon som självständig författarinna.

Efter faderns död flyttade hon med sin familj till Florens, där hon fann ett andra hemland, vars djupa inflytande man väl märker i hennes författarskap. Hennes fantasi är fylld av söderns solsken och färgprakt; men i hennes bröst bor ett allvarligt, vemodigt, sentimentalt kännande hjärta, det tyska fäderneslandets gåva. Sedan mer än ett decennium har hon återvänt till barndomens land och är bosatt i München.

I likhet med Helene Böhlau har Lou Andreas-Salomé, som för övrigt i många avseenden intar en undantagsställning bland nutidens skrivande kvinnor, en storartad kunskap om kvinnosjälen och en speciellt kvinnlig uppfattning av tingen. Hon ser på allt med kvinnlig blick och för oss in i kvinnans djupaste känslomysterier. Hon är en mycket begåvad och intressant författarinna, ehuru för den stora allmänheten mera personligt känd såsom Nietzsches väninna än genom sina verk.

Av Malvida von Meysenbug samman-

förd med den store diktaren-filosofen såsom en i många fall lämplig adept för hans idéer, utövade den unga Lou Salomé under en kort tid av intim vänskap stort inflytande på Nietzsche och påverkades naturligtvis själv mäktigt av hans snille. Vänskapen förvandlades sedan i främlingskap, kanske rent av i fiendskap, och den genialiska ryskan — Lou Salomé är generalsdotter från Petrograd men har fått tysk uppfostran, en tid till och med studerat teologi i Zürich, — har i sitt förhållande till Nietzsche hårt angripits från många håll. Efter sitt giftermål — med professor Andreas i Göttingen — utgav hon en av de allra första Nietzschestudierna, sitt betydande verk "Friedrich Nietzsche in seinen Werken" (1894). Hon lägger där i dagen en djup kännedom om den store filosofens personlighet och förföljer noga de enskilda lärorna i hans system. Mest sympatisk synes henne läran om den eviga återkomsten, mest osympatisk den om övermänniskan. Ur hans verk hör hon en djupets och höjdens dubbla klockringning, en vilsegäendes hysteriska skratt och en övervinnares milda leende. Själsfrändskapet med honom tycks vara hennes högsta lycka, det senare främlingskapet hennes djupaste smärta.

Redan förut hade Lou Andreas-Salomé framträtt som romanförfattarinna samt publicerat ett originellt och värdefullt arbete över Ibsens kvinnogestalter. Den boken blev en vägvisare för den sedermera så rikhaltiga Ibsenlitteraturen. Det är betecknande för fru Andreas, att hon bland Ibsens kvinnofigurer visar mest förståelse för Hedvig, Nora

och Ellida, vilka ju alla tre ännu ha en alldeles drömkraftig syn på tingen. Just den oerfarna, oberörda, ur idealens drömvärld ännu icke väckta kvinnosjälén är föremål för Lou Andreas-Salomés psykologiska specialstudier. Hon skildrar med förkärlek och ytterst framgångsrikt helt unga flickor, isynnerhet backfischhåldern. Så t. ex. i den mest bekanta bland sina romaner, "Ruth", och i novellsamlingen "Im Zwischenlande". Ja, ännu yngre små "kvinno själar" studerar och skildrar fru Andreas mästerligt. För kort tid sedan läste jag sålunda i en tidskrift berättelsen "Das Seelchen", där hon gav en förtjusande bild av en fyraårig flickas själsliv.

Uppvaknandet ur drömmen, idealens nedstörtande, synes Lou Andreas-Salomé vara livets svåraste tragik. I de aktuella kvinnofrågorna är hon så tillvida antifeminist, som hon särskilt betonar konflikten mellan det nya kulturbehovet, utvecklingen av det egna jaget, och kvinnans urgamla lust att hänge sig, att tillbedja och uppgå uti den hon älskar. Människans rätt till sitt ideal, det är den fordran, som likt ett dämpat rop genomgår alla Lou Andreas-Salomés arbeten.

Man hör ofta sägas, att kvinnan saknar humor. Det påståendet vederlägges på slående sätt av Anna Croissant-Rust, som började sin skriftställarbana som krass naturalist och sedan har utvecklats till en av den tyska litteraturens mest framstående humoristiska realister. Som ung flicka infördes hon på 80-talet i kretsen av de nya idéer-

nas främsta män och påverkades starkt av t. ex. Bierbaum, Dehmel, Conrad och Liliencron. Naturalismens paroll utgavs just då som befriande för konsten, och den unga författarinnan strävade i början ej efter att förkunna den ena eller den andra livsåskådningen eller lösa uppställda problem utan ville endast ge bilder av det hon iakttagit och upplevat. Hennes första arbeten voro väl i konstnärligt avseende ej allt för lyckade; stilen var hård och avhuggen, språket sökt eller förläget. Men de röjde en livskraftig, kärnfrisk begåvning, en djup kärlek till naturen, vaket öga och öra, en känslig själ och ett medryckande sinne för det komiska.

Steg för steg har Anna Croissant-Rust sedan framskridit i sin utveckling, lagt bort felen och utbildat sin talang på ett sätt, som i sanning måste inge aktning. Naturen har nekat henne en rik fantasi; men den bristen ersätter hon genom att låta upplevelsens intryck gro, växa och mogna i sitt medvetandes djup, innan hon använder dem i sin diktning.

Bland hennes senare arbeten äro många verkliga konstverk, mästerprov på en sällsynt humoristisk talang. Sålunda t. ex. novellsamlingarna "Aus unseres Herrgotts Tiergarten" och "Pimpernelle", samt framför allt "Winkelquartett", en komisk småstadshistoria, i vilken skrattet åt medmänniskorna blivit ett småleende över mänsklighetens lyten, ett småleende, som är sammansatt av förståelse, tålmod, fördragsamhet och kärlek.

Jena i juli 1915. BEATRICE ZADE.

## I krigshuvudstäderna.

Vad Internationella kvinnokongressens "utomordentliga beskickningar" upplevat under sin rundresa till de olika regeringarna vet man i själva verket ej mycket om, då diskretionen givetvis utesluter avslöjanden om vad respektive höge herrar yttrat eller antytt. Som känt och tillfredsställande faktum kvarstår endast att deputationerna blivit överallt välvilligt mottagna.

En mängd högentressanta erfarenheter, vilka icke äro intimt förknippade med det officiella uppdraget, ha emellertid självfallet hemförts från dessa resor, och härom finns också en livfull och roande berättelse. Det är miss Jane Addams' vän, dr Alice Hamilton, som i den amerikanska tidskriften *The Survey* skildrar miss Addams' och dr Aletta Jacobs' missionsresa genom de krigsförande ländernas huvudstäder, på vilken hon som enskild person var dem följaktig.

Om London har dr Hamilton intet att förtälja, då hon icke förrän efter besöket där sällade sig till miss Addams och dr Jacobs. Tyskland och Berlin äro således de första platser hon talar om.

Av de många framstående personer, som de i Berlin sammanträffade med, är dr Südekum, den kände socialistiske politikern och medlemmen av tyska riksdagen, den första. Han söker upp dem på deras hotell, skickar upp sitt kort, men när de gå ned i sällskapsrummet för att träffa honom, anse de sig ha gått miste. Där finns endast ett par officerare. En av dessa, en lång,

blond militär, kommer emellertid fram till dem; det är dr Südekum.

Samtalet rör sig om utsikterna för Italiens deltagande i kriget — det är ännu i maj — och om den amerikanska vapenexporten, ett ämne som för övrigt visade sig vara det fullkomligt oundvikliga för dessa amerikanskor i Tyskland. Dr Südekums trötta, jagade blick, som talar om sömnlöshet och stark sinnesrörelse, frapperar dr Hamilton. Han är hemma på nio dagars permission från fronten, och han säger henne, att varenda bomb han sett falla där varit en amerikansk bomb. Detta hindrar honom dock inte från att samspråka med största vänlighet, och han lovar verka för att delegationen blir mottagen av utrikesministern, von Jagow.

Dr Hamiltons nästa bekantskap är en präst, Siegmundt-Schultze, en deciderad pacifist, vilken tillsammans med en del andra fredsvänner, som hon råkar, kommer henne att korrigera den åsikt man bibringat henne, innan hon for till Tyskland, att i hela landet skulle icke finnas ett dussin män, som ville — och ännu mindre talade om — fred.

Genom Siegmundt-Schulze sättes deputationen i tillfälle att råka en del personer, vilkas åsikter i fråga om möjligheten av att få upp neutrala nationer såsom medlare mellan de krigsförande nationerna voro av värde att höra. Professor Hans Delbrück är den förste som sökes. Han bor vägg om vägg med sin sväger, professor Adolf Harnack, och miss Addams, som alltid

hyst den största beundran för hennes bok *Das Wesen des Christentums*, får en stark lust att även hälsa på honom, vilket dock visligen förhindras av Siegmundt-Schulze, som talar om för henne, att professor Harnack med själ och hjärta gått in för kriget.

Intervjuen med professor Delbrück faller emellertid inte vidare lyckligt ut. De besökande finna honom varken klok eller rättvis och kunna på intet sätt uppskatta det förslag han gör om intervention: att president Wilson skulle genom att hota de två egentligen krigförande — med vilket menas England och Tyskland — bringa dessa att upphöra med kriget. "Låt presidenten", är hans förslag, "säga England, att han lägger beslag på krigsammunition, ifall det icke antar lämpliga villkor för att sluta upp med kriget, och låt honom säga Tyskland, att detta beslag häves, såvida Tyskland inte å sin sida gör detsamma."

Då miss Addams till svar på detta säger honom, att presidenten skulle förlora sitt moraliska inflytande och icke ha landet med sig, om han begagnade sig av hotelser som dessa, svarar professor Delbrück helt kort, att moraliskt inflytande inte är av någon betydelse, att vad som gäller något är väpnad medling och att Amerikas president enligt konstitutionen har rätt att handla i fall som detta utan att rådfråga folket.

Han slutar med att säga, att han redan i en tidningsartikel uttalat sin mening, att Tyskland icke önskar något nytt landområde i Europa, men att det behöver kolonier, och att han anser, att Belgien borde utrymmas mot

att Tyskland erhåller koncessioner i belgiska Kongo. För övrigt är han en av de tyskar, som icke se någon ursäkt för Amerikas vapenutförsel och som anse sänkandet av Lusitania absolut försvarligt.

Maximilian Harden finner dr Hamilton i allo mera tilltalande. Hon beskriver honom som en liten man med ett stort huvud, vilket till största delen består av panna och hår, med trötta, nästan slocknade ögon och präglad av djup nedslagenhet. Man hade varnat dem för honom och beskrivit honom som fullkomligt krigsgalen, som en av de män, vilka allra mest talat för kriget. Dr Hamilton finner honom vara alldeles motsatsen. Han kallar kriget den förfärligaste tragedi, och mot Amerika finner hon honom mycket rättvis, då han säger, att Tyskland icke har någon rätt att kritisera ammunitionsutförseln till de allierade. Han hade alltid menat, att England måste skaffa sig en ersättning för Tysklands enorma vapenfabriker i Essen och att det fick detta genom sin starka flotta, som möjliggjorde att genom köp förskaffa och sedan i säkerhet få hemfört vad som behövdes. Vad beträffade frågan om medling av de neutrala staterna i krisen, ansåg han detta vara det enda, i vilket fanns något hopp, ehuru han ännu ansåg även detta hopp avlägset.

Under miss Addams' audiens hos rikskansleren sitter dr Hamilton och väntar på henne i ett ståtligt rum i det minnesrika gamla residenset vid Wilhelmstrasse, där den stora skuggiga trädgården ännu bjuder sin gröna stillhet i hjärtat av Berlin.

De kvinnor dr Hamilton råkar i Berlin finner hon mycket mera tillgängliga för fredskongressens idéer än vad hon väntat sig på grund av de uttalanden som där, liksom på andra håll, gjorts mot kongressen av Nationalförbundet och rösträttsorganisationer.

I det stora hela finner hon icke några större spår av krigets elände i Berlin. Brödkorten, som hovmästaren varje dag bringar dem, påminna visserligen om det, men brödransonen, som lämnas för den avrivna kupongen, är fullt tillräcklig och brödet gott, en blandning av råg och vete. För övrigt förklarar kyparen, att alls inga inskränkningar behöva göras, då Tyskland får så mycket säd det någonsin behöver — över ryska gränsen genom mutor.

Sårade synas ej på gatorna; de mest talande vittnesbörden om krigets allvar äro de på väggar och husknutar spikade plakaten med uppmaningar om penningbidrag till olika hjälpändamål. Och så, först och sist, förlustlistorna. Dr Alice Salomon för dem omkring så de få se det av kvinnorna organiserade hjälparbetet. Det hela förefaller dr Hamilton så egendomligt bekant. Plötsligt minns hon, att det är i Bryssel hon förts omkring och sett på alldeles liknande sätt organiserat hjälparbete.

Intrycket av Wien är genomgående mera sorgligt. Hon finner att människorna på gatorna se svältfödda ut. Den lilla brödransonen, som där utlämnas på de tre kupongerna för dagen, är såväl otillräcklig som underhållig, en föga aptitretande blandning av potatismjöl, kornmjöl, råg och en mycket

liten smula vetemjöl. Med bitterhet talade wienarna om huru ungrarna sålde av sina rikliga sädesförråd till Preussen i stället för till Österrike.

På gatorna svärmar det av sårade och lemlästade soldater. Hästarna äro så magra, att revbenen kunna räknas på dem.

De ha anlänt till Wien påskdagen på aftonen, det är just som Italiens krigsförklaring kommit. En sorts demonstration för kriget sättes i gång på gatan alldeles nedanför deras balkong, men det verkar icke särdeles krigsentusiastiskt, det hela består i att en samling unga gossar och flickor sjunger österrikiska nationalsången. Dagen efter ser hon en trupp soldater, som skall till gränsen. De äro alla unga, nästan pojkar. De dra förbi, glada, stolta och förhoppningsfulla, med blommor i bältena, i mössorna, i bössmyningarna.

Det officiella ärendet uträttas här genom audienser hos utrikesministern, friherre Burian, och statsministern, greve Stuergh. Därefter följa de icke officiella sammanträffandena med en hel del personer.

I Wien är det som dr Hamilton hör den starkaste protesten mot presscensuren uttalas och den åsikten framhållas, att i censuren ligger det kraftigaste hindret för åstadkommandet av fred, då fredssinnade i de olika krigande länderna inte på något sätt kunna komma i kontakt med varandra.

Budapest finner dr Hamilton alldeles märkvärdigt litet berört av kriget. Överflöd på gott bröd, inga brödkort — och ingen censur, tyckes det. En grupp ivriga journalister attackerar dem genast och

synes fullkomligt obehindrad att fritt begagna sig av allt vad som säges dem. Miss Addams blir omedelbart mottagen av Ungerns statsminister, greve Tisza, och en furstlig ärkebiskop, Ungerns kyrkliga överhuvud, förser dem med ett introduktionsbrev till Vatikanen.

Ett stort offentligt möte anordnas, där miss Addams skildrar Haagkongressen, och efter detta är middag för sextio personer på Hotell Ritz, där den för oss kvinnor från rösträttskongressen i Budapest bekante påvlige prelaten och riksdagsmannen Alexander Giesswein presiderar.

För övrigt äro flera regerings- och riksdagsmedlemmar närvarande, och dr Hamiltons vänstra bordsgranne är ett av statsråden, som helt frankt uttalar sin önskan om fred. På sin högra sida har hon en högförnäm grevinna, vars familj besitter ofantliga domäner. Hon berättar, att hon och hennes man ha ordnat ett konvalescenthem för omkring tolvhundra soldater på en av sina egendomar; själv är hon för närvarande överkokerska, som hon kallar det, på ett lasarett för femhundra man i Budapest. Detta vill säga, att hon står för alla livsmedelsinköpen, och skulle det anslag staten ger icke räcka till, får hon taga resten ur sin egen portmonnä.

Bland andra historier om och från kriget, som grevinnan berättar dr Hamilton, är en om två ungerska soldater, som ha tagit till fånga tio ryssar. En av dessa säger, att om han får avlägsna sig på ett par minuter, så ska han föra till dem ännu flera ryssar. Ehuru uppgiftens ärlighet med skäl kan ifrågasättas, låta de ungerska soldaterna

honom gå, de tycka att det gör inte så stor skillnad om det är nio eller tio ryssar de ha tagit. Men ryssen kommer verkligen tillbaka — med ännu trettio ryssar, som lägga ned sina vapen och förklara, att de aldrig haft någon lust att slåss, men nu var det vår, nu var det den tiden, då jorden skulle plöjas, och nu ville de plöja, som de alltid voro vana att göra.

De sattes till att arbeta på fälten och voro lyckliga.

Dr Hamilton får följa med miss Addams på hennes uppvaktning hos Tisza, och hon är verkligt imponerad av detta officiella palats, med en anti-chambre alldeles fylld av män, vilka hon förmodar vara dessa "lakejer", som det talas om i historiska romaner. Greve Tisza finner hon påminna om general Grant, endast att han är längre och kraftfullare byggd. Han gör på henne ett intryck av att vara en allvarsam, dyster man av stor beslutsamhet. Hon märker intet av den krigsgalenskap man i Österrike tillskrivit honom, med sina besökande talar han ej om krigets vinster och ära, endast om dess ohyggliga fasor.

Om hon finner Budapest jämförelsevis lugnt och oberört, finner hon Bern vara det i ännu så mycket högre grad. En lugn, angenäm stad, friska, välfödda barn på gatorna, inga skolor förvandlade till lasarett, intet krigsbröd. På hotellet är en samling av intressanta människor. En äldre engelsman, som har sin hustru och dotter internerade i Österrike och nu håller på att försöka få dem utlämnade genom amerikanska ambassaden i Wien; vidare dot-

tern till förre belgiske ministern i Wien; en ung ryska, som väntar på lägenhet att taga sig hem; en belgare och hans hustru, vilka fått sin lantegendom bränd och skövlad; en fransyska från Elsass, vars son stupat, kämpande i tyska armén.

Miss Addams och dr Jacobs bli här mottagna av presidenten och ännu en av regeringens främsta män. En afton är ett stort offentligt möte, där miss Addams talar om Haagkongressen.

På resan ner till Rom göres ett uppehåll i Milano, där hela den italienska krigsstämningen genast slår emot dem. Över allt från husen svaja de fem allierades flaggor, och på stora plakat läsas orden *Vogliamo Salandra*. I en av de stora arkaderna har mobben plundrat och förstört en butik. Staden är förklarad i krigstillstånd. Domen har man till skydd mot eventuella Zeppelinanfall sökt skydda med sandsäckar, särskilt äro de förgyllda partierna på taket täckta på detta sätt.

I Rom är den härligaste vår, men inga främlingar njuta av den. Rom är en övergiven stad. Hotellet serverar endast första frukosten, kaffe och bröd; kockar och kypare äro mobiliserade. Till det yttre är staden glad. Dagen för Italiens enhet, som just nu infaller, fräs av ofantliga folkmassor, som fylla gatorna, staden är flaggprydd och man ser mängder av soldater i nya uniformer. Allmänna meningen tyckes vara att kriget icke kan räcka länge; när nu Italien kommit med, skall det bli slag i saken! Dr Hamilton gör den reflexionen, att när man kommer från ett så väl organiserat land som Tyskland ännu är efter nio månaders krig och

ändå där har sett så mycket elände, så fyller den tanken en med fasa: hur skall Rom se ut efter några månader, med krymplingar, blindas, änkor och föräldralösa och svältande flyktingar.

Det synes deputationen endast en formalitet att överlämna fredsresolutionerna till ministrar, som nyss triumferande störtat Italien i kriget, men det göres i alla fall. Därefter överlämnas det ungerska introduktionsbrevet till kardinal Gasparri, den påvliga statssekreteraren, och audiensen hos påven blir omedelbart ordnad. Det blir en verklig audiens på en halvtimme, under hvilken möjligheten av neutral intervention diskuteras med påven. Han uttrycker starka sympatier för denna väg och menar, att det är Förenta Staterna, som skola taga initiativet; för sin del skulle han då vara redo att medverka.

Till och med i Rom finnas fredsvänner. Socialisterna tala med stolthet om att fyrtiofem av dem in i det sista talade emot kriget i deputeradekammaren. Dr Hamilton råkar ledaren av detta parti, som utlägger skälen till kriget — Banca Romanas kapitalplaceringar i Dalmatien, det politiska rivalskapet mellan Salandras och Giolittis partier samt uträkningar att genom kriget avvända uppmärksamheten från den inre oredan. D'Annunzio nämnes — som av England intresserad krigshetsare.

Hos denne socialistledare råka de resande miss Emily Hobhouse, den från boerkriget så kända engelskan, som utträttade så mycket för kvinnorna och barnen i de beryktade koncentrationslägren.



Med en förkänsla av svårigheter reser delegationen till Paris. Men sakerna ställa sig bättre än vad som förmodats, och ehuru — på grund av omständigheterna — naturligtvis uppfattningen i stort här är mera än någonsin deciderat orubblig i fråga om krigets fortsättande, så visar det sig dock, att det finns fredsvänner också i Paris.

En mottagning hos m:me de Witt Schlumberger bringar delegationen i beröring med flera av de direkta motståndarna till Haagkongressen inom den organiserade kvinnorörelsen, men man framhåller lugnt sina åsikter från de båda hållen. Dr Hamilton säger sig också fullkomligt förstå — om även icke dela — bitterheten hos dessa fransyskor, som ha kriget så ohyggligt nära inpå sig och som faktiskt alla ha någon kär i fara vid fronten eller också redan ha förlorat någon eller några av sina närmaste.

Den lilla grupp af pacifistiskt sinnade kvinnor, som ju ändå finns i Frankrike, växer alltjämt, anser dr Hamilton. Ävenså råkar hon män, som direkt uttala sig mot krigets fortsättande. Den socialistiske deputeraden och fredsvännen Jean Longuet sammanför dem med andra medlemmar av deputeradekammaren, som tänka som han. Bland dessa är en ättling i rakt nedstigande led till Lafayette, markis de Chambrun, tillhörande de moderata, men, som Longuet säger, en bättre radikal och pacifist än många av socialisterna.

Det var Longuet, som satt tillsammans med Jaurès i kaféet, när han blev mördad. Han kan inte nog beklaga Jaurès, död, och han visar dem dennes

plats i deputeradekammaren, vilken ingen sedan har velat ta i besittning.

Delcassé och Viviani är det som uppvaktas i Paris. Den förre nämner dr Hamilton som helt och hållet militarist, den senare som mera moderat, men som den mest otillgänglige av alla de statsmän som uppvaktats.

Delegationens sista audiens är hos Belgiens utrikesminister, M. d'Avignon. Det är på strandremsan vid Havre, som den belgiska regeringen nu njuter fransk gästfrihet i några hotell och villor. M. d'Avignon talade länge och allvarligt med de delegerade; stilla, sorgsen, uttryckte han Belgiens längtan efter fred, men poängterade också att det måste läggas sin sak i sina allierades händer.

Härmed är den europeiska rundresan slut, och för miss Addams återstår det att i sitt eget hemland övriga kongressresolutionerna till president Wilson.

Dr Hamilton gör en enda direkt uppsummering av sina intryck från den märklige färden: att där förvisso ej i de krigförande länderna finnes en sådan allmän önskan att kämpa ut kriget till det bittra slutet, som man föreställer sig, när man dömer därom på avstånd.

E. K—N.

---

## Insända böcker.

Tidens förlag: **Världskriget och världsfreden.** Dokument och reflexioner. Första och andra delarna. Av *Ernst Wigforss*.

Aktiebolaget Nordiska bokhandeln: **Sveriges utrikespolitik i världskrigets belysning.** Femte upplagan.



## Nervösa, trötta, utarbetade o. sömnlösa

känna sig många människor, dels till följd af ansträngande sysselsättning, som icke lämnar någon tid till frihet och rekreation, och dels till följd af rekonvalescens efter förtärande sjukdomar, operationer etc.

oooooooo

I sådana fall uttrycka tusentals lyckliga människor sin glädje öfver att de i o o

# Sanatogen

funnit ett styrkemedel, som fullständigt återskänkt dem energi, sömn, levnadslust och arbetskraft.

Sanatogen erhöi »Grand Prix» på den internationella läkarekongressen i London 1913, och var det enda preparat, som i sektionen Näringspreparat erhöi denna den högsta utmärkelse, som kunde uppnås.

Sanatogen rekommenderas af mer än 21,000 läkare, däribland öfver 1,000 skandinaviska.

Genom hänvändelse till

### Sanatogens Generalagentur,

KUNGSGATAN 59. STOCKHOLM.  
Allm Tel. 63 95. Rikstel. 121 95. Postbox 39.

erhålles gratis och franko.

1. Sanatogenprof.
2. Broschyr: »Sanatogen för nerverna.»
3. Broschyr: »Sanatogen som styrkemedel vid svaghets-tillstånd.

Sanatogen erhålles å alla apotek och i drogaffärer i originalpaket å 50, 100 & 250 gr. till priser från kr. 2; — till kr. 9:40.

Man bör taga sig i akt för billiga efterapningar, som utgifvas för att vara af samma sammansättning och verkningar som Sanatogen. Något värdefullt surrogat för Sanatogen finnes icke.

## FREDRIKA-BREMER-FÖRBUNDETS PLATSFÖRMEDLING.

Å platsförmedlingen finnas anmälda lärarinnor,  
lektionsgivare, in- och utländska, kontorister,  
värdinnor samt hushållsbiträden av olika slag.

Rikst. 27 62 **Platsförmedlingen är öppen kl. 12—4.** A. T. 48 16

### Årgångar av **Veckotidningen DAGNY** 1908—1913

erhållas mot ett pris av kr. 2:50 för inb. ex., kr. 1:75 för häft. ex. å  
**FREDRIKA-BREMER-FÖRBUNDETS BYRÅ,**  
*48 Klarabergsgatan, 2 tr.*

## HEMTREVNAD

*Praktisk tidning för hemmet*

**utgiven av FREDRIKA-BREMER-FÖRBUNDET**

Redaktör: FANNY EKENSTIERNA.

Utkommer med 40 åttasidiga nr om året. Prenumerationspris: helt år  
kr. 1:80, halvår kr 1:—, kvartal kr. 0:60. Prenumeration sker å posten.

Innehåller berättelser och poem, levnadsteckningar, religiösa och etiska  
uppsatser, artiklar i diverse ämnen samt en rikhaltig praktisk avdelning.

Inbundna årgångar för 1912, 1913 och 1914 kr. 1:50 pr ex.

## PRENUMERERA PÅ TIDSKRIFTEN **KONST**

utkommer under 1915 med 12 häften. Pris 4:50 praktupplagan —  
2:75 vanl. upplagan.

Prenumeration mottages å Red., Blasieholmstorg 14, Stockholm, samt  
hos rikets alla bokhandlare.

**RIKT ILLUSTRERAD.**

**KONST OCH KONSTHANTVERK.**

# HERTHA

Tidskrift för den svenska kvinnorörelsen, utgiven av **Fredrika-Bremer-Förbundet**.  
Redaktör: **Ellen Kleman**.

**Förbundsmedlemmar** erhålla tidskriften till ett pris av kr. 3:50 varvid prenumeration sker direkt genom **Fredrika-Bremer-Förbundets byrå**, 48 Klarabergsgatan, Stockholm. **Icke-förbundsmedlemmar** prenumerera å närmaste postanstalt eller i bokhandel. Pris för postupplaga:  $\frac{1}{4}$  år kr. 5:—;  $\frac{1}{2}$  år kr. 2:75. — Lösnummer 35 öre. **Redaktion och expedition: 48 Klarabergsgatan II, Stockholm. Redaktionstid: måndagar, onsdagar och fredagar kl. 1—3. Allm. T. 48 50, Riks 27 62. Expeditionen: kl. II—4 varje söckendag. Allm. T. 48 16, Riks 27 62.**

## FREDRIKA-BREMER-FÖRBUNDETS SJUKKASSA

för bildade självförsörjande kvinnor.

Expeditionen: *Klarabergsgatan 48 II.*

OBS.! Öppen endast tisdagar och fredagar kl.  $\frac{1}{2}$ 11— $\frac{1}{2}$ 1. OBS.!

## FREDRIKA-BREMER-FÖRBUNDETS

===== BYRÅ =====

48 KLARABERGSGATAN 48

Rikstel. 27 62. Allm. tel. 48 16. Upplysningsbyrån Allm. tel. 48 50. Öppen: 11—4.  
Upplysningar lämnas kostnadsfritt rörande kvinnliga arbetsområden, utbildningskurser, löneförhållanden m. m. För utredningar avgift enligt överenskommelse.

## FREDRIKA-BREMER-FÖRBUNDETS

SJUKSKÖTERSKEBYRÅ

25 TUNNELGATAN 25

Rikstelefon 68 98

Tel.-adr.: Sköterskebyrån.

Allm. telefon 82 11

Byrån mottager sjukbud hela dagen: pr telefon även nattetid.

Föreståndarinnan träffas säkrast  $\frac{1}{2}$ 2— $\frac{1}{2}$ 4.

## Innehåll:

Medicinalstyrelsen och reglementeringsfrågan. Av *Alfhild Tamm.*

Statens järnvägar vilja spara. Av *Gertrud Törnell.*

Själar och ansikten. VII. CHARLOTTE PERKINS GILMAN.  
Av *Ellen Kleman.*

Glimtar utifrån.

Moderna tyska författarinnor. II. Av *Beatrice Zade.*

I krigshuvudstäderna. Av *E. K—n.*

Ledig annonsplats!



**MAZETTI'S ÖGON-CACAO**

pr hektopaket 45 öre

*delikat — kraftig — hälsosam*

**MAZETTI'S SPIS-CHOKOLADER**

*särdeles fina och välsmakande*